

УДК 2-277+791

ДОСВІД ПРОЧИТАННЯ КІНОФІЛЬМУ «ЧОРНА ПАНТЕРА»

Костянтин Райхерт

Кінофільм Раяна Куглера «Чорна пантера» (2018) є посланням, що містить у собі заклик для культурної ненасильницької інтеграції чорних американців до американського суспільства. Про це свідчать дії протагоніста кінофільму Т'Чалли (Чорної пантери): відкриття тасмниці Ваканди світу є символічним розкриттям автентичної сутності чорних – афроамериканці нічим не гірше ніж білі американці. Кінофільм «Чорна пантера» здійснює критику розділення американців за расовою ознакою, тому що таке розділення спричиняє ненависть і насилля. Крім того, вигадана країна Ваканда, про яку йдеться в кінофільмі, є утопією (казкою) для афроамериканців, створеною білими авторами Стеном Лі та Джеком Кірбі з метою показати, що чорношкірі без втручання білих і без руйнування традиційної культури здатні на досягнення небувалою прогресу. З огляду на це можна вважати, що кінофільм «Чорна пантера» виконує компенсаторну функцію для афроамериканців – певний «опіум для афроамериканців», який має пом'якшити становище афроамериканців у сучасному американському суспільстві. Таким чином, кінофільм «Чорна пантера» виявляється соціальною критикою американського суспільства, яке до кінця не усвідомлює ідентичність і справжність афроамериканців, без чого унеможливується остаточна інтеграція афроамериканців в американське суспільство, а отже, напруга між чорними та білими американцями залишається.

Ключові слова: афроамериканці, ідентичність, кінофільм, комікс, утопія.

2018 року на екрани кінотеатрів вийшов кінофільм у жанрі супергеройки, поставлений режисером Раяном Куглером за сценарієм Раяна Куглера та Джо Роберта Коула за мотивами коміксів Стена Лі та Джека Кірбі – «Чорна пантера» (*Black Panther*) [Coogler, R., 2018]. Стрічка збрала в світовому кінопрокаті \$1,347 млрд., отримала сім номінацій на премію «Оскар», включаючи номінацію за «Кращий фільм», і перемогла у трьох з них («Краща музика», «Кращі костюми» та «Кращі декорації»). Фільм був чудово сприйнятий кінокритиками, про що свідчать оцінки 97% на популярному агрегаторі кінооглядів *Rotten Tomatoes* [2] та 88 з 100 на іншому популярному агрегаторі кінооглядів *Metacritic* [3].

Сенсаційний успіх кінофільму «Чорна пантера» привернув до себе увагу філософів. Так, наприклад, у межах книжкової серії *The Blackwell Philosophy and Pop Culture* готується до випуску збірник есе *Black Panther and Philosophy* за редакцією Едуардо Переса та Тімоті Брауна. Редактор блогу на сайті Американської філософської асоціації *Black Issues in Philosophy* Льюїс Гордон запропонував розглядати конфлікт між протагоністом і антагоністом кінофільму «Чорна пантера» як конфлікт між республікою та тиранією відповідно [5]. Джеймс Гейлі III проаналізував естетику кінофільму «Чорна пантера» [6]. Еліран Бар-Ель розглянув, чому кінофільм «Чорна пантера» може бути цікавим як лівим, так і правим [Bar-El, E., 2018]. Нарешті, кінофільм «Чорна пантера» був проаналізований Славом Жижком. У своєму огляді «*Quasi Duo Fantasias*:

Штраусіанське прочитання «Чорної пантери» він намагається розглянути кінофільм з позицій політичної філософії Лео Штрауса й оголошує справжнім героєм кінофільму антагоніста Кілмонгера («Руку смерті») [Žižek, S., 2018].

У цій роботі спробую прочитати кінофільм «Чорна пантера». Я спробую проінтерпретувати кінофільм, відштовхуючись від нього самого, не використовуючи якісь особливі техніки інтерпретації чи читання та не виходячи з певних задалегідь заданих установок. У загальній цілості мета цього дослідження – отримати певний досвід прочитання кінофільму «Чорна пантера».

Сюжет кінофільму «Чорна пантера» крутиться навколо конфлікту між персонажами Т'Чалли, африканського супергероя та лідера вигаданої африканської держави Ваканда, й Еріком «Кілмонгером («Рукою смерті»)» Стівенсом, суперлиходієм і претендентом на трон Ваканди.

Ваканда – це держава, яка за легендою виникла тисячі роки тому (згідно з коміксами 10 тисяч років тому) на місці падіння метеориту, джерела дуже рідкісного металу вібраніуму (одного з вигаданих у Всесвіті *Marvel* металів разом з адамантієм), внаслідок війни п'яти африканських племен за рештки метеориту. Згідно з легендою один із воїнів-шаманів з'їв «квітку у формі серця» (*heart-shaped herb*), рослину, уражену вібраніумом, і надзвичайно посилив свої фізичні здібності (витривалість, довгий вік, інстинкти, спритність, моторність, рефлекс, силу, швидкість). Це дозволило воїну об'єднати чотири з п'яти племен і створити Ваканду. Сам воїн-шаман зробився вартовим, якого називають «Чорна пантера», та царем Ваканди. Титул царя та місія вартового Ваканди передається у спадок від батька до сина у випадку смерті батька. Іншою мовою: Вакандою правлять спадкоємні монархи. Однак будь-хто з царської родини чи родини вождів п'яти племен може також претендувати на трон – тоді тут усе вирішується за допомоги поєдинку між претендентами. Цей поєдинок може свідчити про те, що суспільство Ваканди є традиційним і консервативним у плані політики та звичаїв. Тут немає жодного натяку на демократичний режим, як вважає згадуваний вище Льюїс Гордон, який так і не спромігся визначитися, чи є Ваканда республікою чи конституційною монархією [Gordon L. & G. Doukas, 2018]. Форма правління Ваканди (чи то абсолютна монархія, чи то теократична монархія – через містично-релігійний статус Чорної пантери) десь певно говорить про авторитаризм. Більше того, поєдинок вказує на значущість аристократії (знаті): лише кращі по крові (вожді) мають можливість претендувати на трон Ваканди; поєдинок визначає найкращого з найкращих.

Щодо Ваканди треба зазначити ще два моменти. Перший момент пов'язаний з тим, що суспільство Ваканди високотехнологічне – можливо навіть найбільш науково-технічно розвинуте на Землі завдяки вібраніуму. Це означає, що Ваканда – це суспільство, яке не є просто традиційним (таким, що покладається лише на доіндустріальні економічні відносини), а поєднує в собі елементи традиційного та сучасного суспільства.

Другий момент пов'язаний з тим, що Ваканда – це дуже ізольована держава, можна сказати «законсервоване»: тут немає місця чужинцям.

Зважаючи на те, що вакандці – це лише чорношкірі африканці, що проживають у межах певної території, можна подумати про цілком ідеальне з

погляду расизму суспільство: «консервація» вакандського суспільства призводить до генетичної консервації (гени місцевих не змішуються з генами чужинців), а отже, до чистокривної раси. Тепер якщо до цього додати те, що ця «чистокривна раса» має високі технології, то це просто мрія афроамериканця-расиста чи взагалі расиста (ось чому кінофільм «Чорна пантера» подобається правим, як чорним, так і білим [1; 8]). Ваканда – це утопія для афроамериканців (казка), що покликана показати, що чорношкірі без втручання білих і без руйнування традиційної культури можуть досягти небувалого прогресу, — така собі форма компенсації передусім для афроамериканців, поп-культурний рессентимент.

Інше питання «Чи можлива така утопія?» В кінофільмі у вступній сцені говориться про те, що наявність величезних запасів вібраніуму дозволила Ваканді стати поступовою в плані науки та технології країною у світі. При цьому докладно не пояснюється, як проста наявність вібраніуму дозволила зробити науково-технічну революцію вакандцям у цілком ізольованій країні. Вступна сцена показує, що протягом століть вакандці процвітали у той час, коли інші народи воювали один із одним. У такому випадку виникає цілком доречне питання: «Чому ніхто не знав про Ваканду, що процвітає?» Вступна сцена відповідає на це питання побіжно: вакандці приховали існування вібраніуму та, по суті, свій прогрес. Сучасний світ знає Ваканду як країну Третього світу. Але в цю країну жодний чужинець не в'їде; інакше чужинці мали би змогу виявити, що високорозвинена вакандська цивілізація прихована під великим голографічним куполом. Це приводить до наступного питання: «Хіба наявність будь-якого ресурсу гарантує виникнення технології роботи з цим ресурсом?»

Для того, щоб почати використовувати вібраніум як метал, необхідно було розпізнати його як метал або якісь його корисні властивості. Наприклад, уже була відома технологія обробки каміння для наконечника спису чи технологія отримання заліза – і ця технологія була застосована за аналогією до вібраніуму. Технології – це те, що передається за допомоги навчання, а отже, потребує комунікації між людьми. Проте глядачу у вступній сцені відразу повідомляють, що справжня Ваканда прихована від усього світу. Яким чином тоді були отримані нові технології? Одна справа, коли ви робити наконечники для списів, та інша справа, коли вам треба створити складну голограму чи літальний апарат. Останнє вимагає серйозних знань і технологій, які навряд чи один ізольований народ сам здатний отримати. Кінофільм прямо не відповідає на це питання. Глядач може лише здогадуватися про те, що можливо вакандці промисловим шпигунством. Так, із кінофільму не зрозуміло, яка секретна місія брата царя Ваканди – Н'Джобу в Окленді, Каліфорнія. Можна припустити, що він був туди посланий, тому що Окленд є частиною Кремнієвої долини (чи знаходиться по сусідству), зосередження високих технологій та інновацій. Іншою здогадкою може бути те, що вакандці відряджають своїх громадян вчитися за кордон (хоча про це нічого в кінофільмі не сказано).

Тим не менш це все залишається на рівні здогадок, особливо коли появу брата царя Ваканди в Окленді можна пояснити іншими способами: брат допомагав білому торговцю зброєю з Південно-Африканської республіки Уліссу

Кло, викрадачу вібраніуму з Ваканди, чи брат вів революційну діяльність задля чорношкірих (на кшталт Партії чорних пантер, що виникла саме в Окленді), чи навіть просто переїхав туди жити; Окленд – це лише випадкова географічна назва, не більше того.

Припущення щодо секретного збирання інформації вакандцями в розвинутих країнах було б простіше підтвердити, якби творці кінофільму докладніше пояснили появу прогресивних технологій серед вакандців. Це ж припущення можна було б чимось підкріпити, якби в кінофільмі хоча би повідомили, коли вакандці почали приховувати таємницю вібраніуму від інших. Звичайно, можна звернутися до першоджерела – коміксів про Чорну пантеру.

Згідно з коміксами [Haile, 2018], метеорит упав за незапам'ятної старовини, через що виник так званий «Вібраніумний пагорб» (*the Vibranium Mound*). Коли пагорб охолонув, люди, що жили у місці падіння метеориту, почали добувати незвичайне «залізо» - вібраніум. Це спричинило появу демонів, людей, які перетворилися на злих духів. Цей момент можна проінтерпретувати, як війну між племенами чи як мутації, які люди отримали через контакт із радіоактивним вібраніумом. Зрештою Башенга, перша Чорна пантера, воїн-шаман, перекрив доступ до пагорбу та створив культ, щоб охороняти Вібраніумний пагорб від сторонніх. Створення культу Чорної пантери, заснованого на віруванні у богиню-чорну пантеру Баст, було початком Ваканди, ізольованої країни. Комікси підтверджують думку про традиційне суспільство та теократичну монархію Ваканди. Але вони демонструють наївні уявлення творців коміксів і кінофільму про Чорну пантеру – про те, що якщо є ресурс, то вже також є технологія роботи з цим ресурсом. Усе це в черговий раз підтверджує, що Ваканда – це утопія (казка) для афроамериканців. Цікаво, що деякі білі американці саме так і сприйняли кінофільм «Чорна пантера»: вони рекомендували білим піти до кінотеатрів на фільм, зачекавши тиждень з дня прем'єри, щоб «чорна аудиторія змогла “отримати свій момент” без втручання білих» [Gordon L. & G. Doukas, 2018].

Найцікавішим є те, що Ваканда була вигадана двома білими – Стеном Лі та Джеком Кірбі, причому не зрозуміло, яка була справжня мета цих двох білих – привабити нову аудиторію для того, щоб заробляти більше грошей, або звернути увагу на положення чорних у США (дати їм символічну надію). Ваканда – це утопія (казка) для афроамериканців, створена білими (виглядає так, буцімто афроамериканці самі не здатні створити утопію для себе, чи як нав'язування чужедушної культури утопії афроамериканцям).

На початку кінофільму протагоніст Т'Чалла стає перед глядачем як вірний вартовий утопічної Ваканди. Саме в ім'я додержання вакандських традицій Т'Чалла, будучи вже Чорною пантерою та царем Ваканди, погоджується на поєдинок зі своїм двоюрідним братом Еріком Стівенсом. Поєдинок закінчується програвом Т'Чалли. Вакандське суспільство, жорстко зав'язане на тисячолітніх традиціях і звичаях безсуперечного підпорядкування царю (абсолютна монархія), без застереження приймає нового царя та готове виконати будь-який його наказ, навіть якщо цей наказ веде до війни з усім світом. Т'Чалла повстає проти нової Чорної пантери – і тут складно сказати, що мотивує його –

почуття помсти, гуманізм щодо невакандців, політична несправедливість, що робить Ерік Стівенс, неприйняття ідеології нової Чорної пантери чи, що найвірогідніше, явне порушення узвичаєнь прашурами щодо дотримання таємниці вибраніуму завдяки ізолюваності та прикидання вакандців. Фактично новий цар Ваканди, маючи намір воювати з усім світом, руйнує традиційне суспільство вакандців і викликає сумнів щодо культу Чорної пантери, хоча можливо сам Ерік Стівенс цього не усвідомлює. Вірогідно, саме знехтування традицій змушує Т'Чаллу вдатися до військового перевороту. Власне, так має прочитуватися фінальна битва кінофільму, тому що в ній виконуються дії, спрямовані на звергнення законного правителя держави. Пікантності цьому дійству додає той факт, що у військовому перевороті на боці Т'Чалли бере участь Еверетт К. Росс, агент ЦРУ, яке відоме своєю участю у різноманітних переворотках у різних країнах світу.

Наприкінці кінофільму Т'Чалла, після того, як він повернув собі трон, вбивши Еріка Стівенса, вирішує розкрити таємницю Ваканди всьому світу на Асамблеї ООН. Чим продиктоване це рішення, не зовсім зрозуміло. Чи пов'язано це з тим, що фактично через Е. К. Росса про таємницю Ваканди дізналося ЦРУ, а отже, як мінімум, деякі високопосадовці США? Чи це можна пояснити тим, що події у Ваканді не залишилися непомітними для інших держав? Можливо, таке рішення могло бути наслідком дій Еріка Стівенса.

Ерік Стівенс на прізвисько «Кілмонгер («Рука смерті»)» (вакандське ім'я Еріка: Н'Джадакі) – двоюрідний брат Т'Чалли, сина Н'Джобу, який був убитий батьком Т'Чалли – Т'Чакі. Все своє життя Ерік був опанований ідеєю помсти – вбивцям батька та білим. Щоб реалізувати свою ідею, він став таємним оперативником-спецпризначенцем і заліз у душу Улісса Кло, щоб згодом використати та вбити останнього. Отримавши трон Ваканди, Ерік зробив найпершу річ – вирішив використати усі науково-технічні досягнення для встановлення влади чорних у всьому світі – він жадає помститися білим за поневолення та приниження чорних, знищити їх і створити новий світ, у якому всі чорні об'єднаються та запанують фактично у світі.

Якщо поміркувати, то віра Еріка у можливість об'єднання всіх чорних видається дуже наївною й утопічною, тому що, якщо взяти хоча б історію африканських народів і країн, то вона рясніє війнами між ними, війнами між чорношкірими. Найяскравіший приклад – безперервна війна між народами тутсі та хуту, яка має усі ознаки взаємного геноциду. Тут треба розуміти, що стосунки між африканськими народами розвиваються в межах логіки відносин між етносами. Сам же Ерік Стівенс виходив із логіки відносин між расами, з якими він зустрівся в США. Рабство в США фактично стерло етнічну різницю між чорними африканцями, але натомість породило ідентичність за расовою ознакою – ідентичність чорного американця, афроамериканця. Про це, до речі, між іншим пише Славој Жижек, коли аналізує кінофільм «Чорна пантера». Проте С. Жижек не розвиває думку про ідентичність чорного американця, хоча він посилається на Малколма Ікса як чорного мислителя, який, можливо, одним із перших поставив питання про таку ідентичність [Žižek, S., 2018]. Так чи так план Еріка Стівенса міг зазнати розбиття, тому що його ідентичність могла вступити у конфлікт з

низкою африканських етнічних ідентичностей, що не дозволило б африканцям підтримати афроамериканця в його боротьбі з білими.

Цілком можливо, що дії Н'Джадакі змусили задуматися Т'Чаллу: збереження таємниці Ваканди може призводити до братогубства. Отже, можливо щось не так з установленнями прашурів. Усвідомлення цього дозволяє Т'Чаллі відкрити справжню Ваканду світу.

У прочитанні кінофільму «Чорна пантера» можна піти далі й углядіти в ньому наступне послання – і це послання афроамериканцям: «Афроамериканці! Пам'ятайте про своє африканське коріння. В цьому ваша сила. Але тепер ви – жителі Сполучених Штатів Америки, а не Африки. Тому інтегруйтесь в американське суспільство. Але робіть це м'яко, через культуру, а не за допомоги насилля». Тут Ваканда – це така ідеальна батьківщина прашурів для афроамериканців, яка була прихована від усього світу, але також і автентична сутність афроамериканців («африканська душа»); Т'Чалла – це той, хто відкриває автентичну сутність афроамериканців для інших американців, щоб чорні американці по-справжньому мали змогу інтегруватися в американське суспільство як щось самобутнє – символічно в кінофільмі це показується через відкритість Ваканди для інтеграції в глобалізований світ; Ерік Стівенс – це той, хто уособлює собою хибний шлях для афроамериканців – шлях ненависті та насилля. По суті, символічно Т'Чалла – це афроамериканець, який наслідує шлях ненасильства Мартіна Лютера Кінга, а Ерік Стівенс – це афроамериканець, який наслідує шлях до вищості чорних і розділення за расовою ознакою від Малколма Ікса та Партії чорних пантер. Кінофільм «Чорна пантера» начебто говорить кожному чорному американцю: «Шлях насилля – це шлях нікуди!»

Як **резюме** до всього сказаного вище я хочу відзначити наступне. Кінофільм «Чорна пантера», на мою думку, є посланням, що містить у собі заклик для культурної ненасильницької інтеграції чорних американців до американського суспільства. Про це свідчать дії протагоніста кінофільму Т'Чалли (Чорної пантери): відкриття таємниці Ваканди світу – це символічне розкриття автентичної сутності чорних – афроамериканці нічим не гірше ніж білі американці: вони можуть бути повноцінними громадянами США, які також можуть приносити користь американському суспільству. Певною мірою, кінофільм «Чорна пантера» здійснює критику розділення американців за расовою ознакою, тому що таке розділення спричиняє ненависть і насилля.

Однак незважаючи на послання, яке можна «вчитати» в кінофільмі «Чорна пантера», потрібно зауважити, що вигадана країна Ваканда, про яку йдеться в фільмі, є утопією (казкою) для афроамериканців, створеною білими авторами Стеном Лі та Джеком Кірбі, по суті, з метою показати, що чорношкірі без втручання білих і без руйнування традиційної культури здатні на досягнення небувалого прогресу. З огляду на це можна вважати, що кінофільм «Чорна пантера» виконує компенсаторну функцію для афроамериканців – певний «опіум для афроамериканців», який має пом'якшити становище афроамериканців у сучасному американському суспільстві. Таким чином, кінофільм «Чорна пантера» виявляється соціальною критикою американського суспільства, яке до кінця не усвідомлює ідентичність і справжність афроамериканців, без чого

унеможливість остаточної інтеграції афроамериканців в американське суспільство, а отже, напруга між чорними та білими американцями залишається.

Список використаних джерел:

1. Bar-El E. Black Panther as a Red Herring. URL: <https://thephilosophicalsalon.com/black-panther-as-a-red-herring/> (accessed 01/06/2019).
2. Black Panther_2018. URL: https://www.rottentomatoes.com/m/black_panther_2018/ (accessed 01/06/2019).
3. Black Panther Reviews. URL: <https://www.metacritic.com/movie/black-panther> (accessed 01/06/2019).
4. Coogler R. Black Panther. Los Angeles: Marvel Studios, 2018. Blu-ray.
5. Gordon L., Doukas G. Black Issues in Philosophy: A Conversation on The Black Panther. URL: <https://blog.apaonline.org/2018/02/20/black-issues-in-philosophy-a-conversation-on-the-black-panther/> (accessed 01/06/2019).
6. Haile J. B. An Aesthetics of Misdirection: A Brief Note on Black Panther. URL: <https://aestheticsforbirds.com/2018/09/24/an-aesthetics-of-misdirection-a-brief-note-on-black-panther/> (accessed 01/06/2019).
7. Kirby J. Black Panther. New York: Marvel, 1978. No 7. 32 p.
8. Žižek S. Quasi Duo Fantasias: A Straussian Reading of “Black Panther”. URL: <https://lareviewofbooks.org/article/quasi-duo-fantasias-straussian-reading-black-panther/#!> (accessed 01/06/2019).

Konstantin Rayhert

THE READING EXPERIENCE OF THE FILM “BLACK PANTHER”

The study discovers the social criticism of the American society in the Ryan Coogler’s “Black Panther”. The film shows that the American society does not recognize entirely an identity and authenticity of the African-Americans that prevents the full integration of the African-Americans into the American society. The social criticism of the film is unfolded symbolically: there is one fictional state called “Wakanda”, the sci-tech advanced country relying on the large resources of the fictional metal called ‘Vibranium’, in Africa. Wakanda is utopia (fantasy) for the African-Americans which was created by two white Americans, Stan Lee and Jack Kirby, in order to demonstrate that the African-Americans are capable to achieve an unprecedented technological and scientific advance without the interruption of the white people and without the destruction of traditional culture. The protagonist of the film, T’Challa / Black Panther, is symbolically an African-American who follows the path of non-violence offered by Martin Luther King. And the antagonist of the film, Erik Stevens / Killmonger, is symbolically an African-American who follows the path to the black people’s supremacy and racially differentiation offered by Malcom X and The Black Panther Party. Thus, despite the social criticism of the American society attitude to the African American people, the film contains a message on non-violent ways to fight for rights to the African Americans.

Key words: Afro-Americans, cinema, comic books, identity, utopia.

References

1. Bar-El, E. (2018). Black Panther as a Red Herring, available at: <https://thephilosophicalsalon.com/black-panther-as-a-red-herring/> (accessed 01/06/2019).
2. Black Panther (2018), available at: https://www.rottentomatoes.com/m/black_panther_2018/ (accessed 01/06/2019).
3. Black Panther Reviews(2019), available at: <https://www.metacritic.com/movie/black-panther> (accessed 01/06/2019).
4. Coogler, R. (2018). Black Panther. Los Angeles: Marvel Studios, Blu-ray.
5. Gordon L. & G. Doukas (2018). Black Issues in Philosophy: A Conversation on The Black Panther, available at: [https://blog.apaonline.org/2018/02/20/black-issues-in-](https://blog.apaonline.org/2018/02/20/black-issues-in-philosophy-a-conversation-on-the-black-panther/)

[philosophy-a-conversation-on-the-black-panther/](https://aestheticsforbirds.com/2018/09/24/an-aesthetics-of-misdirection-a-brief-note-on-black-panther/) (accessed 01/06/2019).

6. Haile, J. B. (2018). An Aesthetics of Misdirection: A Brief Note on Black Panther, available at: <https://aestheticsforbirds.com/2018/09/24/an-aesthetics-of-misdirection-a-brief-note-on-black-panther/> (accessed 01/06/2019).
7. Kirby, J. (1978). Black Panther. New York: Marvel, no 7.
8. Žižek, S. (2018). Quasi Duo Fantasias: A Straussian Reading of “Black Panther”, available at: <https://lareviewofbooks.org/article/quasi-duo-fantasias-straussian-reading-black-panther/#!> (accessed 01/06/2019).

Стаття надійшла до редакції 17.06.2019